dincolo de Dunăre in vremile statului Valacho-bulgar, nu este de nevoe a inchipui ca ei să fi fost foarte numeroşi in „Moesia“ şi apoi a esplica mai tîrziu dispărerea lor din această ţară, punĕndu-i să treacă Dunărea. Cei d'intĕi capi ai rĕscoalei erau valachi; cele d'intĕi lupte pentru rĕsturnare avură drept teatru muntele Haemus, patria Valachilor; elementul bulgar, care era singurul mai cultivat, sfîrşi prin a predomni şi statul valacho-bulgar se schimbâ pe nesimţite in un stat curat bulgăresc.

Cît despre ritul bulgar care se intîlneşte la Romînii de la nordul Dunărei, el a fost introdus aici in vremurile intĕiului stat bulgar, care 'şi intindea stăpînirea lui pănă in Panonia. Nu este de nevoe a face pe Romîni să primească acest rit la sudul Dunărei şi chiar legăturile bisericilor moldoveneşti şi munteneşti cu scaunul arhiepiscopal din Ohrida, arată că Romînii n'au putut primi creştinismul bulgar de cît la nordul Dunărei, in ţĕrile pe care ei le ocupă şi astăzi. Căci dacă Romînii ar fi venit din Moesia după veacul al XII-lea, ar trebui să asculte de patriarchul de Trnowo; dacă s'au reintors de mai jos din sudul Balcanilor după 1018, ei ar trebui să slujească in biserica lor in limba grecească ca şi acei din Macedonia. A se admite insă că Romînii să fi revenit mai inainte de secolul al X-lea in Dacia, nu este de loc nimerit, intru cît violenţa năvălirei, care se presupune că 'i ar fi putut alunga din Dacia, stăruia incă in toată furia ei.

V

CRONICARI ŞI ISTORICI.

Se mai intimpină impotriva aflărei Romînilor in Dacia Traiană, tăcerea absolută pe care ar păzi-o asupra acestui fapt toate izvoarele veacului de mijloc.

Chiar cînd această tăcere ar fi intr'adevĕr, incă ea nu ar

dovedi nimic, căci Dacia a fost o ţară care rĕmase, pentru a zice ast-fel, afară din mişcarea istorică. Nefiind civilisată şi lipsită de atingere cu popoare care cunoşteau intrebuinţarea scrierei, se inţelege uşor cum se face că isvoarele veacului de mijloc nu pomenesc despre aflarea Romînilor in această regiune. Insă autorii bizantini conţin destul de des arătări care se rapoartă către ţĕrile aşezate la nordul Dunărei, şi deci firesc lucru ar fi ca ei să vorbească despre Romîni ca locuind in aceste părţi, dacă ei s'ar fi aflat pe aici. Aceasta este foarte drept; insă trebue luat aminte că nici odată ţĕrile Daciei n'au avut in acest restimp un traiu neatărnat, ci trecĕnd fără incetare din mănile unor barbari in acele ale altora, primiau in tot-d'auna numele năvălitorilor· Ast-fel Dacia fu numită succesiv Gotia, Hunia, Gepidia, Avaria, Bulgaria, Cumania etc., şi popoare care o locuiau, ori de ce neam ar fi fost, îşi schimbau numele la fie-care schimbare de stăpîn, şi aceste nume sunt singurele cunoscute de autorii bizantini. Ast-fel *Pachymeres* ne pare a amesteca Valachii din această parte a Dunărei cu Sciţii, de oare-ce el observă că impăratul Andronic s'ar teme ca Valachii de pe lîngă Constantinopole să nu vină in ajutorul Sciţilor care se aşteptau se năvălească—fiind traşi in partea lor prin asemănarea vieţuirei şi doară şi prin comunitatea singelui şi a neamului.“ [1]) Am vĕzut mai sus că Valachii din muntele Haemus caută scăpare la Sciţii de pe rîpa stîngă a Dunărei [2]). Se crede in deobşte că aceşti Sciţi ar fi Cumanii; dar s'ar putea tot aşa de cu temeiu vedea in ei Valachii, fiind că este mai de crezut că Valachii din Haemus să fi cerut ajutor la cei din Dacia de cît la nişte barbari cu care nu aveau nimic de impărţit. Apoi să se mai bage de seamă că

---

[1]) *Pachymeres*, Bonn. p. 430.

[2]) *Nicetas Choniates*, Bonn. p. 488: „οἱ δὲ περὶ τὸν 'Ασὰν βάρβαροι τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τοῖς Σκύθοις συμμίξαντες“.

atunci cînd Bizantinii nu numesc pe locuitorii aşezaţi la nordul Dunărei după numele stăpînitorilor lor, ei 'i botează cu porecle vechi, precum: Sciţi, Geţi, Daci, Tribali, etc. Ast-fel noi credem a regăsi pe Romîni in acest loc a lui Cantacuzen: „dar *Geţii* de dincolo de Istru, care se slujise cu aceleaşi arme ca şi Tătarii, şi care venise pentru a ajuta Misienilor“ [1]).

Este cu atîta mai puţin afară din cale de a vedea pe scriitorii bizantini că se indeletnicesc aşa de puţin cu Romînii de dincoace de Dunăre, cu cît 'i aflâm pomenind aşa de rar despre acei ce locuiau in inima chiar a impĕrăţiei lor. Ast-fel am vĕzut mai sus că cea d'intĕiu pomenire a acestui popor, ca rasă deosebită, purtănd numele de Valachi, cade in anul 976, deci către sfîrşitul secolului al X-lea şi cu toate acestea acelaşi Pachymeres, citat mai sus zice că ei locuiau lîngă mahalalele Constantinopolei. Cît timp Valachii nu jucară nici un rol in istorie, ea nu se indeletnici cu dĕnşii; de indată ce ei incep a pune in cumpĕnă soarta impĕrăţiei bizantine, se vĕd pe istoricii ei scoţindu-i din uitarea in care'i părăsise. Nicetas Choniates vorbeşte de ei mai pe fie-care faţă. D-l *Iung* observă cu multă dreptate, că Valachii care locuesc astă-zi in Austria, de şi alcătuesc a 12-a parte a poporaţiei impĕrăţiei şi locuesc o intindere de pămĕnt de 2000 mile pătrate, mai nu sunt amintiţi in istoria acestui stat pănă la 1848 unde ei incep a se arĕta“ [2]).

Intr'un cuvĕnt, argumentul *a silentio*, nu dovedeşte absolut nimic. Indată ce incep a se afla documente sau scrieri asupra Daciei traiane, se vĕd in ele pomeniţi Romînii. Dacă deci, aceştia par a nu fi amintiţi de istoricii veacului de mijloc, lucru îşi are esplicarea sa in imprejurarea că dĕn-

[1]) Adecă Valachilor. *Cantacuzenus*, Bonn. I. p. 465.

[2]) In istoria Austriei a profesorului *Krones* ei nu sunt pomeniţi de cît de vr'o 12 ori. Vezi *Iung*, Römer und Romanen in den Donaulaendern, Innsbruck, 1877, p. 245.

şii nu'i cunoşteau. A se deduce de aici nefiinţarea lor pare o incheiere cam pripită.

Dar este oare adevĕrat că nici un isvor istoric pănă in secolul al XII-lea să nu pomenească pe Romîni la nordul Dunărei? Protivnicii stăruinţei Romînilor procedează in chipul următor pentru a intemeia această axiomă: Ori unde ei intîlnesc veri un loc care să pomenească despre acest popor ca locuind in Dacia traiană, ei îl interpretează şi'l rĕsucesc pănă ce scot din el un inţeles cu totul altul de cît acel pe care 'l are in adevĕr. Cînd se intĕmplă de dau peste isvoare mai indărătnice, cărora nu li s'ar putea aplica această operaţiune, atunci declară isvorul insuşi de mincinos. Astfel se ajunge la incheierea dorită că Romînii nu s'ar afla in isvoarele, din care ei inşii 'i alungă. Sistemul urmat de protivnicii Romînilor este foarte indemănatec. Cînd intîlnesc dovezi conforme teoriei lor, le primesc fără nici un control; cînd dau peste dovezi ce nu se impacă cu dĕnsa, caută să scape de ele prin unul din mijloacele arătate. Cu o aseminea metodă se poate proba ori-ce. Rĕmîne numai intrebarea dacă aceasta se chiamă a face istorie.

Este un cronicar unguresc *Anonymus Belae regis notar*, care pomeneşte in chipul cel mai neindoelnic despre fiinţarea Romînilor in Transilvania pe timpul cînd Ungurii au cucerit această ţară. El 'i arată chiar ca alcătuind un stat sub un duce a lor numit *Gelu* şi 'i dă drept oamenii cei mai ticăloşi ai pămîntului „fiind că ar fi Valachi şi Slavi". [1]) Pentru ca teoria lui Rösler să poată rĕmînea, trebuia cu ori-ce

---

[1]) *Schwandtner*, Scriptores rerum hungaricarum Vindobonnae 1746, I. p. 17: „tunc Tuhutum—dum coepisset audire ab incolis bonitatem *terrae ultra silvanae ubi Gelou* quidam *Blaccus* dominium tenebat" p. 18: „et habitatores illius terrae viliores homines essent totius mundi, quia essent *Blasii* et *Sclavi* et dux eorum *Gelou* minus esset tenax". *A. Thierry*, Attila, II, p. 369 pune traiul acestui notar sub Bela 1 (1061—1063); *Rösler* il strămută tocmai sub Bela IV (1235—1240).

preţ inlăturată această mărturisire a notarului anonim. De aceea şi vedem că Rösler îşi deschide chiar cariera de invěţat prin o critică nimicitoare a cronicarului ungurese [1]). Rösler se sileşte mai ales a dovedi in această scriere neştiinţa fabuloasă a cronicarului şi sistemul sěu de a falşifica istoria in interesul gloriei maghiare. Să cercetăm mai cu deamăruntul aceste invinuiri.

Anonimus aduce pe Unguri din Sciţia; dar Regino, „singurul izvor pe care cronicarul l'ar fi avut inaintea ochilor", pune ca pricină a acestei părăsiri a vechei lor patrii, pustiirea Ateluzului de către Peceneghi, fapt intărit şi prin arătârile lui Constantin Porfirogenitul, care adaugă că Peceneghii fură ajutaţi in această intreprindere de către Bulgari, sub regele lor Simeon [2]). Anonimus trece peste acest motiv nu prea de falǎ, şi atribue eşirea Ungurilor din Sciţia sporirei peste măsură a poporaţiunei. Anonimus apoi schimbă in izbînzi perderile invederate suferite de Unguri, precum spre esemplu acea din 955, unde oardele lor fură sfărămate de către Othon cel Mare in cămpia de la Lech. In neunire cu toate izvoarele veacului de mijloc, fără a scoate pe Regino, Anonimus face pe Unguri să mănuească sabia şi numeşte popoarele care se slujiau cu arcul şi cu săgeata, mărşave şi ticăloase, când este cunoscut că tocmai Ungurii intrebuinţau această armă, după cum făceau şi Hunii străbunii lor. Cînd el descrie ruinele vechii reşedinţi a lui Attila, le arată că ar fi de peatră, pe când Priscus, care vězuse această capitală pe timpul chiar când trăia intemeietorul ei, o descrie ca fiind de lemn. Eată in ceea ce priveşte reaua credinţă.

[1]) *R. Rösler*. Zur Kritik der ältesten ungarischen Geschichte, Troppau 1860. Reprodusă şi adaosă in cap. IV a Rom. Stud.

[2]) *Porphyr.* De adm. imp. Bonn. p. 173: „μετὰ δέ τὸ πάλιν τὸν Συμέων μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ῥομαίων εἰρηνέυεσθαι καὶ λαβεῖν ἄδειαν, διεπέμψατο πρὸς τοὺς Πατζινακίτας, καὶ μετ'αὐτῶν ὡμοφώνησε τοῦ καταπολεμήσας καὶ ἀφενήσας τοὺς Τούρκους."

Cît pentru neştiinţa lui ea nu ar reeşi mai puţin la lumină, dacă se pun in asemănare fabulele sale cu faptele istorice dovedite intr'un chip neindoelnic. Aşa el vorbeşte despre un duce al Kievului care s'ar fi supus Ungurilor cînd aceştia trecură prin statul sĕu, cînd este cunoscut că pe vremile venirei Ungurilor in Panonia, nici măcar nu fiinţa un ducat neatărnat al Kievului, căci acesta fusese intrunit cu acel al Novgorodului sub puternica mînă a lui Oleg, care nu era om să tremure inaintea unor fugari. Cucerirea Serbiei şi aceea a Croaţiei de către Unguri nu putea să aibă loc la intrarea Ungurilor in Panonia, fiind că cea d'intăi nu fu nici odată cucerită de Unguri, care n'au trecut nici cînd preste rîul Sava, ear a doua n'a fost supusă de Unguri de cît mult mai tîrziu. Anonimus nu pomeneşte nimic despre Avari, care trebuiau să se afle incă in Panonia de mează-zi; el nu cunoaşte apoi nici pe Gepizi care trăiau incă in Dacia pe la anul 871. Tot atît de necunoscĕtor este el despre şirul ducilor celor d'intăi ai Ungariei, căci el pune in fruntea lor pe Almus care ar fi fost urmat de Zulta, pe cînd Porfirogenitul arată ca cel d'intăi pe Arpad al cărui fiu şi urmaş ar fi fost Leonta.

Anonimus vorbeşte şi de un duce al Bulgarilor, Salanus, şi Rösler observă că fiinţarea unui ducat bulgar neatărnat pe rîpa stîngă a Dunărei nu este cu putinţă, fiind că chiar dacă Bulgarii şi-ar fi intins stăpînirea şi pe malul stîng al Dunărei, statul bulgar care se afla tocmai pe atunci in culmea inflorirei sale, n'ar fi putut ingădui fiinţarea unui stat neatărnat bulgăresc, ci l'ar fi contopit in propria sa unitate.

Este netăgăduit că unele din aceste invinuiri sunt intemeate. Anonimus era fără indoială tot atîta de neştiutor pe cît nu se sfia a infrănge adevărul de indată ce el nu se împăca cu gloria maghiară. Dar critica lui Rösler merge prea departe, de exemplu cînd găseşte de vină lui Anonimus pentru ce nu ar pomeni nimica despre Avari şi Gepizi, care tre-

buia incă pe timpul venirei Ungurilor să se fi aflat in Panonia. O asemene invinuire nu i s'ar putea face nici chiar atunci cînd el ar fi descris nişte fapte contimpurane, căci un cronicar nu este ţinut să arăte toate faptele care ar putea să ne intereseze pe noi; el povesteşte acele care lui i se păreau de samă. Pentru Anonimus care trăeşte insă, după susţinerea lui Rösler, vr'o 300 de ani după venirea Ungurilor, o asemene invinuire nu are nici un inţeles. El nu au pomenit de Gepizi şi de Avari pentru că sau nu iau găsit amintiţi in cronicele anterioare intrebuinţate de dînsul, sau pentru că tradiţiunea tăcea asupra lor: Necunoştinţa apoi ce i se pune in socoteala despre şîrul ducilor ungureşti, este tot atît de puţin intemeetă, intru căt se aduce numai cît pe Porphirogenitul pentru a combate arătările sale, şi acesta, de şi mai apropiat de epoca emigrărei Ungurilor din Ateluza in Panonia (952), totuşi ca strein nu putea cunoaşte cu atîta exactitate istoria unui popor barbar, in cît s'ar putea intîmpla ca Anonimus să aibă dreptate, sau chiar ca ambii să se inşele [1]). Rösler mai bănueşte incă lui Anonimus că ar vorbi despre existenţa unui duce rusesc in Kiev, cînd este cunoscut că la 898 un asemene ducat nu era in fiinţă, căci ar fi fost intrupat in ducatul lui Oleg din Nowgorod Dar dacă n'a fost un duce, a fost cel puţin un comandant al oraşului cu care Ungurii s'au luptat, şi acest popor nu era ţinut să se informeze despre relaţiunile politice ale popoarelor prin teritoriile cărora trecea, in cît se lese tradiţiunei nişte arătări precise asupra unor asemene imprejurări. Apoi pentru ce oare nu ar fi tolerat imperiul bulgar de peste Dunăre existenţa unor ducate vasale bulgare pe malul stîng al fluviului? Ori cine vede că toate aceste critici sunt silite şi fără indoială că dacă Rösler găseşte numai atîta de spus in potriva lui Anonimus,

---

[1]) Comp. *Katona*, Historia Critica 1. p. 130. Cap.: „Qno modo Belae notarius cum Porphyrogenito conciliari potest."

aceste lipsuri, chiar in casul când ar fi adevărate, incă nu pot ridica lui Anonimus ori ce putere doveditoare, după cum Rósler se incearcă a susţinea:

Se poate insă intămpla ca numele atit a ducelui romîn cît şi a celor bulgari amintiţi de Anonimus să fie iscodite, fie de dînsul, fie de tradiţiune. Este insă peste putinţă de admis că Anonimus să fi iscodit şi popoarele slave, bulgare şi valache, care constituiau acele ducate.

Cu toate că Anonimus pare a se apăra de a fi urmat in expunerea sa datele tradiţionale şi spune că şi-ar fi scris cronica după istoriografii de mai inainte,[1]) noi credem că nu s'ar putea pune mare temiu pe această pretenţie a unui om neştiutor care vroia să treacă drept invĕţat, şi care de şi a putut scoate cîte-va fapte de la un izvor de mai inainte, totoşi culegea cele mai multe din intămplările povestite de dînsul din bogatul cîmp al tradiţiunei. Se poate observa că de căte ori povestirea sa urmează marele trăsături ale tradiţiei naţionale, ea conţine adevĕrul; amănunţimele pe care el le adaogă pot fi falşe sau inchipuite; ele insă nu pot resturna substanţa tradiţiei insăşi, cu atîta mai mult că ea poate fi adeverită şi prin alte mărturisiri contimpurane cu notarul.

Aşa Anonimus spune că Ungurii veniră din Sciţia in Panonia trecĕnd pe lîngă Kiev şi intrară in acea ţară prin partea de mează-noapte, trecĕnd peste munţii Carpaţi. Rösler, care pare a găsi o plăcere deosebită de a arăta de neadevărate toate spusele notarului anonim, şi care ţine a dovedi incă odată că Bulgarii nu stăpîneau Valachia, face pe Ungurii cei alungaţi din ţara lor de către Peceneghi şi Bul-

---

[1]) *Schwandtner* l. c. I. p. 2: „Etsi tamen nobilissima gens Hungariae primordia suae generationis et fortia quaeque facta sua *ex falsis fabulis rusticorum vel a garullo cantu joculatorum* quasi somniando audiret, valde indecorum et satis indecens esset.—„Et secundum *traditiones diversorum historiographorum* divinae gratiae fultus auxilio".

gari, să apuce calea sudică pentru a intra in Panonia, prin Valachia şi Banat. El zice in scrierea sa de căpitenie: „Dacă Ungurii ar fi putut in 892 să intreprindă prin partea de mează noapte o espediţie in potriva Moravilor, cîţi-va ani după acea ei n'ar mai fi putut apuca aceiaşi cale pentru a căuta altă locuinţă. In anul 892 Ungurii locuiau intre Nipru şi Carpaţii răsăriteni ai Transilvaniei. Nici un popor puternic nu-i impedeca de a trece prin Podolia şi podişurile nordice ale Carpaţilor către Ungaria. In 895 ei nu mai locuiau acolo, ci se strămutaseră şi locuiau acuma regiunea aşezată intre Aluta şi Porţile de fer. Cumpliţii Peceneghi a căror putere o simţiră in cea de pe urmă a lor supunere, i-ar fi impedecat de a incunjura Carpaţii" [1]).

Acest loc desgoleşte pe deplin sistemul autorului in intemeierea teoriei sale, anume acela de a pune ca dovedit, lucrul care tocmai are nevoe de dovadă. In 892 Ungurii ar fi putut să treacă prin Podolia pentru a intra in Ungaria prin nordul acestei ţări, căci *nici un popor puternic* nu le inchidea această cale. In 895 ei nu puteau s'o mai facă. Pentru ce? ori cine s'ar aştepta de a găsi pricina acestei impedecări *in un popor puternic care s'ar fi aşezat in Podolia.* In locul acestei incheieri logice, Rösler pune o alta anume că Ungurii n'ar mai fi locuit in Ateluzu, dar se aşezaseră in Oltenia, pentru a găsi ast fel in Peceneghi acel popor puternic de care are nevoie spre a impedeca pe Unguri de a incunjura Carpaţii. Eată deci pentru ce Rösler, îi strămută in Oltenia. Dar de unde ia Rösler această locuinţă a Ungurilor in acea regiune? Care istoric al acelor timpuri i-o spune? eată ceea ce a uitat să ne arĕte. El susţine acest fapt fiind că are nevoie de el din două puncte de vedere: intâiu pentru a combate pe Anonimus şi al doilea pentru a arăta că Un-

---

[1]) Rom. stud. p. 198.

gurii, putînd trece liber prin Valachia, aceasta nu era supusă Bulgarilor.

Intărirea spuselor notarului 'i vine dintr'o parte de unde ea n'ar prea putea fi aşteptată. Cronica rusască atribuită luĭ Nestor (scrisă către anul 1100) conţine o arătare identică cu acea a lui Anonimus: „Anii 6396, 6397, 6398, 6399, 6400, 6401, 6402, 6403, 6404, 6405, 6406 (898). Ungurii trecură pe lîngă Kiev, lîngă muntele care şi astăzi se numeşte incă muntele Ungurilor. Ajunşi la malurile Niprului ei aşezară acolo corturile lor, căci ei erau nomazi precum sunt şi astăzi Polovzii. Ei veniau de la răsărit şi trecură nişte munţi inalţi care s'au numit munţii Ungureşti şi se apucară la luptă cu Valachii şi Slavii care locuiau in aceste ţĕri.“ [1]).

Este greu de crezut că Anonimus să fi cunoscut cronica lui Nestor şi să fi luat din ea arătarea sa asupra drumului urmat de Unguri. Această rĕspundere deplină intre Anonimus şi cronicarul rus, dă fără indoială spuselor celui d'intăi o strălucită intărire şi arată că acolo unde n'avea interes a ascunde adevĕrul, el îl da la lumină. Rösler crede că Anonimus „n'ar putea fi scăpat nici chiar prin ajutorul lui Nestor.“ [2]) Dacă s'ar urma principiile de critică puse in lucrare de Rösler, cînd e vorba de a nimici o dovadă care vine in sprijinul Romînilor, ar trebui să ne lepădăm pentru tot-deauna de incercarea de a intemeia adevĕruri istorice. Noi credem că această potrivire deplină intre două isvoare aşa de deosebite este cea mai bună dovadă a fiinţărei unui fapt istoric, şi că Rösler care strămută pe Unguri fără nici o dovadă in Oltenia, n'are dreptul de a invinui pe Anonimus cu atîta amărăciune, căci şi el îi urmează intocmai, iscodind fapte

[1]) Chronique dite de Nestor, par Louis *Léger*, Paris 1884, Cap. XIX, p. 19.

[2]) Rom. Stud. p. 199.

acolo unde nu le află potrivite cu dorinţele sale, pentru a sluji unei cause streine istoriei.

Este apoi de observat că Porphirogenitul spune că Ungurii ar fi părăsit Ateluzul fiind impedecaţi de a'l reocupa, de către Peceneghi. Ungurii care atacase mai inainte pe Simon regele Bulgarilor se induşmănise cu el. Cînd in 892 ceata resboinică a Ungurilor apucâ cătră apusul Europei pentru a ajuta pe Arnulf contra lui Swiatopluc, Bulgarii trimit soli la Peceneghi ca să atace familiile Ungurilor remase acasă fără apărare şi pustiesc impreună Ateluzul intr'un mod ingrozitor. Cînd se intorc Ungurii inapoi din expediţiunea lor, unde avuseră prilegiul a cunoaşte intinderea şi mănoşia cămpiilor panonice, ei, găsind ţara lor prăpădită, îşi culeg familiile şi averile lor imprăştiete de Bulgari şi Peceneghi şi se strămută in Panonia. Pe unde au apucat? Chiar logica cea mai elementară ne arată că ei n'au putut urma alt drum de cît acele pe care 'l cunoşteau, de vreme ce s'au dus ear cătră Panonia, de unde tocmai ei se intorceau. Fiind insă că trebue să ne inchipuim că Bulgarii şi cu Peceneghi nu vor fi părăsit cu totul ţara pustiită şi cucerită de ei—causă pentru care Peceneghii locuiau in Ateluzu pe timpul lui Constantin Porphirogenitul—apoi Ungurii nici nu putură să se incerce a străbate cătră sud, ci apucară inapoi cătră Panonia. Parte din Ungurii cei rămaşi a casă spre paza familiilor, fugise de atacul combinat al Bulgarilor şi Peceneghilor in munţii Moldovei sudice; ei rămaseră apoi aice, alcătuind naţiunea Secuilor, care sunt tot de rasă maghiară, de şi limba lor e ceva mai barbară de cît a Ungurilor propriu zişi. Singură această imprejurare explică cum se face de intălnim numai cît această parte din poporul maghiar aşezat in munţi, pe cînd tot celalalt ocupă şesul. Aşa dar lovirea Ateluzului de Bulgari şi Peceneghi a avut doue urmări pentru naţiunea maghiară: parte din ea căutâ un adăpost in muntii Moldovei

—Secuii, cealaltă parte, care revinea din expediţia in Panonia se intoarse pe calea pe unde venise earăşi in acea ţară. Din această expunere a faptelor se vede intr'un chip neindoelnic că Ungurii nici odată n'au putut să ocupe Oltenia pentru a trece apoi de aice in Panonia.

Anonimus are deci deplină dreptate cînd el pune pe Unguri să intre in Panonia pe la nord şi nu pe aiurea.

O pătrundere a Ungurilor in Panonia prin sud era chiar peste putinţă din mai multe pricini: Intăiu, fiind că Ungurii nu o cunoşteau, pe cînd calea de la nord le era pe deplin cunoscută, căci ei o apucase in mai multe rînduri in espediţiile lor in potriva apusului. Aşa este de crezut că insuşi Rösler nu gîndea a aduce pe Unguri pe hotarele monarchiei france in 862, făcîndu'i să treacă strîmtorile Porţilor de fer. Am vĕzut mai sus că chiar dînsul admite că in 892 Ungurii ar fi lovit Moravia venind de către mează-noapte Apoi chiar cînd Ungurii, presupunĕndu-i aşezaţi in Oltenia, ar fi vrut să treacă din Valachia in Panonia, pe acele timpuri nu era nici o cale deschisă intre aceste două regiuni, şi aceasta cu atît mai puţin cînd era vorba de strămutarea unui popor intreg. Avem asupra acestei imprejurări o dovadă invederată. Istoricul bizantin *Menandru*, rapoartă că Chaganul Avarilor, Baian, (care locuia in Panonia) vroind in 581 să pedepsească pe Slavii care locuiau in Valachia, pentru că aceştia nu vroiau să asculte de ordinile sale şi să-i plătească tributul, şi rugat tot odată şi de impăratul Mauriciu ca să pedepsască pe Slavi pentru o invasiune a lor in impărăţia bizantină, trece Dunărea la Singidunum, merge de a lungul rîpei drepte a fluviului pănă in dreptul Schiţiei (Dobrogia) şi'l trece inapoi pe malul nordic pentru a ajunge pe supuşii sĕi rĕsvrătitori. [1]) Este insă invederat că dacă Baian ar fi putut

[1]) *Menander*, Bonn. p. 404. Comp. *Pič*, Abstammung der Rumänen, p. 75.

trece de a dreptul din Panonia in Valachia, el nu ar fi făcut acest incunjur.

Rösler, pentru a dovedi cum Anonimus turbură pretutindene adevĕrul, pune intr'o necontenită asemĕnare spusele sale cu acele ale cronicilor apusene. Această metodă, de şi foarte nimerită, nu poate conduce la resultate sigure de cît in privirea istoriei *exterioare* a Ungurilor, atingerea lor cu popoarele apusului. Ea nu poate fi pusă in lucrare pentru istoria *interioară* a acestui popor, faptele petrecute la cucerirea Ungariei, pentru că nici o cronică apusană nu cunoaşte aceste fapte. Inducţiunea trasă de Rösler că Anonimus fiind prins de mai multe ori cu minciuna in spusele sale, nu ar putea fi crezut nici odată, nu este logică, şi apoi am vĕzut că asupra unui punct prea insemnat din istoria lăuntrică a Ungurilor, calea urmată de ei pentru a trece din Ateluzu in Panonia Anonimus chiar conţine adevĕrul. El nu avea interes aici de a falşifica cele petrecute, şi chiar neştiinţa sa, făcĕndu-l să priimească tradiţiunea ca temelia povestirei sale, dă cuvintelor sale şi mai multă crezare.

Mărturisirea sa despre aflarea Romînilor in Transilvania, cu toate fabulele de care el o inconjoară, să nu conţină ea oare un fond de adevĕr? Ce interes ar fi avut Anonimus a iscodi fiinţarea acestui popor? Nu se poate admite falsificarea unui fapt istoric, de cît din o pricină oare-care. Insă in zadar s'ar căuta o asemenea in casul nostru. Rösler insă care e pregătit asupra tuturor punctelor, descopere in curĕnd pricina care ar fi impins pe Anonimus a iscodi fiinţarea Romînilor in Transilvania pe vremile venirei Ungurilor. Găsind in timpul sĕu (1235—1270) Romîni in Transilvania, el trebuia să dea o esplicare a aflărei lor in această ţară. Şi ast-fel inchipui el pe acest popor ca aflat in Transilvania de cucerirea maghiară. Eată originea fabulelor sale privitoare pe Gelu. Cel mai bun respuns ce se poate opune unei aseme-

nea susţineri a fost făcut de d-l. *Tomaschek*, pe cînd era incă protivnicul lui Rösler. Reproducem incă odată cuvintele sale aduse şi mai sus: „Anonimus nu putea fi aşa de nepriceput să vrea a face să creadă pe compatrioţii sĕi că Valachii ar fi nişte locuitori vechi ai ţĕrei, cînd—după cum susţine Rösler—ei abia ar fi fost intrat in ea cu 60 de ani mai inainte. Nu, tradiţiunea mai veche de cît amintirea oamenilor şi credinţa obştească a timpului sĕu i arăta ca atari pe Valachi şi pe Slavi. Dacă ar fi putut privi pe Valachi, pe care 'i numeşte cei mai ticăloşi dintre oameni, ca pe nişte vagabonzi noi veniţi, de sigur că el nu le-ar fi cruţat şi această ocară."

Anonimus insă nu este singurul isvor al veacului de mijloc care să amintească fiinţarea Romînilor in Transilvania. Datele sale sunt sprijinite şi de alte cronici contimporane sau cu puţin timp posterioare, a căror credinţă n'a fost nici odată bănuită. Aşa cronica intitulată *De facto Hungariae magnae invento* scrisă in 1237, incepe prin cuvintele: „S'au găsit in *faptele Ungurilor creştini*, că ar fi altă Ungarie mare, de unde au eşit 7 duci cu popoarele lor, care au venit in ţara ce astă-zi se numeşte Ungaria, ear pe atunci se numea *păşunele Romanilor*, pe care şi-o alesese spre a o locui, după ce au supus popoarele ce trăiau atunci intr'însa." [1]) Nu trebue uitat că şi Anonimus vorbeşte de anale pe care le-ar fi avut sub ochii sĕi şi reproduce din aceste anale tocmai faptul raportat şi de cronica de mai sus; el spune: „In anul intrupărei lui Dumnezeu 884 *după cum se spune in croni-*

---

[1]) „Inventum est in gestis Hungarorum Christianorum, quod esset alia Hungaria maior de qua VII duces cum populis suis egressi fuerant qui venerunt in terram quae nunc Hungaria dicitur, tunc vero dicebatur *pascua Romanorum*, quam inhabitandam prae terris ceterris elegerunt, subiectis sibi populis qui tunc habitabant." Citată de *Tomaschek* in critica cărţii lui Rösler, Zeitschr. für Ö. G., 1872.

cele anale, şapte feţe de căpitenie au eşit din ţara Scitică către apus.“ [1]) Cronica anterioară consultată de Anonimus era deci aceeaşi pe care a avut'o in vedere şi scrierea *de Magnae Hungariae invento.* Anonimus aducĕnd dintr'ĕnsa povestirea despre eşirea Ungurilor din Scitia, este firesc lucru de a admite că el reproduce după acel isvor intreaga espunere despre eşirea lor din vechea lor patrie şi aşezarea lor in cea nouă, cu atît mai mult că cuvintele intrebuinţate de dînsul sună aproape in acelaşi mod, vorbind şi el despre păstorii Românilor pe care 'i dă ca Valachi: „Pe care ţară (adică Panonia) o locuiau Slavii, Bulgarii şi Valachii sau păstorii Romanilor.“ [2]) Anonimus deci in privirea aflărei Romînilor in Transilvania, nu face de cît să reproducă un izvor anterior, ceea ce'l pune afară din cearta intreprinsă asupra adevĕrului acestei notiţe Archidiaconul Thomas in Istoria pontificilor din Salona şi Spalato scrisă cătră 1266, zice că „Ungurii veniră in Panonia şi după ce uciseră locuitorii acelei regiuni, şi pe o parte din ei îi reduseră in sclăvie, s'au aşezat in acel cîmp—această regiune se zice că din vechime a fost *păşunele Romanilor.*“ [3]) In sfîrşit *Simon Keza* zice in cronica sa, scrisă cătră 1285; „Valachii care fură *păstorii* şi colonii *Romanilor* rămĕnĕnd de bună voia lor in Panonia.“ [4]) Termenii deci de Valachi şi de păstorii Romanilor

---

1) „Anno dominicae incarnationis D CCLXXXIIII *sicut in analibus continetur cronicis*, septem principales personae egressi sunt de terra Scitica versus occidentem.“ *Schwandtner* l. c. I, p. 6.

2) „Quam terram inhabitabant Slavi, Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum.“ *Schwandtner*, l. c. p. 8.

3) „Interfectis namque incolis regionis illius, aliisque in servitudinem redactis posuerunt se in planitie illa—haec regio dicitur antiquitus fuisse *pascua Romanorum*“. *Thomas archidiaconi spalatensis*, Historia Salonitarum politificum atque Spalatensium. *Schwandtner* l. c. III p. 349.

4) „Blakis, qui Romanorum fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia“. Ed. Endlicher p. 37.

(de unde numele țěrei de pășunele Romanilor) sunt intrebuințați fără osebire unul pentru altul, spre a insemna aceași poporațiune, și acest termen este cu atîta mai potrivit cu cît Valachii fusese reduși prin imprejurările espuse mai sus la starea de păstori.

Rösler dovedește pe Anonimus de falș in toate părțile istoriei sale care se rapoartă la atingerea Ungurilor cu națiunile apusene, unde am vězut că el avea interes a ascunde adevěrul. O asemănare de același fel făcută cu alte izvoare indigene in privirea faptelor lăuntrice ale istoriei ungurești, intărește din potrivă spusele sale in chipul cel mai vědit; ce trebui dedus de aici? Nimic alt ceva, după cum credem noi, de cît că Anonimus nu este cu mult mai neștiutor nici mai falș de cît cele mai multe din cronicele veacului de mijloc, că el nu ascundea adevěrul de cît acolo unde era interesat a o face, și că prin urmare arătările sale in privirea Valachilor, intemeindu-se pe tradițiune și chiar pe niște cronici mai vechi, ele trebue să fie privite ca vrednice de credință.

Cronica atribuită lui Nestor, pe care am găsit'o mai sus intărind spusele lui Anonimus in ceea ce privește calea urmată de Unguri pentru a veni din Ateluzu in Panonia, amintește pomenirea făcută de acesta despre aflarea Romînilor in Transilvania și anume la sosirea Ungurilor in această țară. Reproducem in intregul sĕu locul unde el espune această imprejurare: „Ungurii trecură pe lîngă Kiev, lîngă muntele care și astăzi se numește incă muntele Ungurilor. Ajunși la malurile Niprului ei așezară acolo corturile lor, căci ei erau nomazi precum sunt și astăzi Polovzii. Ei veneau de la răsărit; ei trecură niște munți inalți care s'au numit munții ungurești și se apucară la luptă cu Valachii și Slavii care trăiau in aceste țĕri; căci mai intăi se așezase Slavii aice; apoi veniră Valachii care supuseră

pămîntul Slavonilor; apoi Ungurii alungînd pe Valachi şi cucerind această ţară, se aşezară aice cu Slavonii după ce i supuseră: de aice vine numele ţĕrii de Ungaria" [1]).

Nestor repetează aceste cuvinte in două alte locuri. Aşa capul al III-lea conţine vorbele următoare: „Valachii venind la Slavii Dunărei, aşezăndu-se in mijlocul lor şi făcîndu-le silnicie, aceşti Slavi se duseră să s'aşeze pe Vistula şi luară numele de Lechi" [2]).

El revine asupra acestei teme in capul al VIII-lea al cronicei sale: „Atunci veniră Ungurii albi şi moşteniră ţara Slavonilor, *după ce alungară pe Valachi care o aveau luată de mai inainte*" [3]). Chiar cînd acest de pe urmă loc ar fi respins ca interpolat, totuşi nu este mai puţin sigur că Nestor vorbeşte de *Valachi* in mai multe rînduri şi este vorba a se şti ce popor inţelege el sub această denumire. Se inţelege că nu poate fi de cît un popor de viţă latină, căci Slavonii păstrează această numire in deosebi pentru popoarele acestei rase [4]).

Rösler pe care acest loc îl incurca deopotrivă cît şi Anonimus, şi care nu putea declara de falşificator şi pe cronicarul rusesc, găsi un mijloc destul de ghibaciu de a *interpreta* acest loc ast-fel ca să'l facă de tot nelovitor pentru teoria sa. El susţine că Valachii lui Nestor nu sunt de cît —Francii imperiului Carlovingian!! Şi Rösler susţine această tesă in aparenţă cu toată seriositatea. El se rosteşte asu-

---

[1]) Nestor, par Louis *Léger*, Cap. XIX, p 19.

[2]) Idem, p. 4.

[3]) Idem, d. 8. Partea sabliniată, neaflîndu-se de cît in două manuscripte, este presupusă a fi fost interpolată de către copişti D-l *Franz Miklosisch* au lăsat'o afară din ediţiunea sa a cronicarului rus, Viena 1860.

[4]) *Martin Cromer* de origine et rebus gestis Polonorum Cap. XII: „Polonorum atque Slavonum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes qui sunt Italici generis Vlassi et Vlossi dicuntur, quod ipsum etiam argumento est Italicam hanc gentem esse."

pra acestui punt in chipul următor: „Valachii lui Anonimus notar, locuesc in Ungaria resăriteană, ţară aşezată pe rîpa stîngă a Tisei; acei ai lui Nestor trebue se fie căutaţi pe partea opusă, in vechea Panonie Valachii lui Anonimus sunt poporul acela pe care şi noi modernii îl cuprindem sub acest nume; Valachii lui Nestor sunt Francii imperiului Carlovingienilor. Şi această deosebire insemnată n'a fost descoperită până astăzi Ceea ce s'a presupus in tot-dea-una şi cu drept cuvênt este că Valachii lui Nestor n'ar putea fi Romînii de astăzi. Schlözer 'i ţinea drept Italieni. Fraehn din potrivă presupunea că ţara Valachilor lui Nestor ar fi fost Francia. Dacă se observă că la el Gallicanii sau Galiţii, adecă Spaniolii din nordul Spaniei sunt numiţi indată lîngă Valachi, se va găsi o nouă intărire a acestui adevĕr. Dacă deci Francii sunt numiţi Valachi in totalitatea popoarelor care făceau parte din impĕrăţia lor, atunci se inţelege de la sine că Germanii Franciei răsăritene sunt şi ei cuprinşi sub acest nume" [1]).

Mai intăiu nu inţelegem de unde iea Rösler deosebirea intre Valachii lui Nestor care ar trebui căutaţi din dreapta Tisei şi acei ai lui Anonimus care ar fi de a stînga ei. Este cunoscut că Ungurii au cucerit intăi Transilvania, chiar atunci cînd ei au păşit peste Carpaţi, şi că numai cît mai tîrziu au intins ei domnia lor asupra Panoniei, anume după moartea lui Sviatopluk in timpul resboiului civil ce au izbucnit intre fii acestuia Moimir şi Zentobolch, 896—898. Data cuceririi Transilvaniei şi a Panoniei nu se potriveşte in tocmai in deosebiţii cronicari şi istorici. Anonimus o pune in 894, Const. Porphirogenitul in 896 şi continuatorul analelor fuldense in 898. S'ar putea impăca aceste deosebite arătări aplicîndu-se data adusă de Anonimus la cucerirea Transivaniei şi celealtă la acea a Panoniei. [2]).

---

[1]) Rom. Stud. p. 80.

[2]) Vezi şi *Katona* Hist. Crit. ducum, p. 186 ş. u.

Nestor face ın capul al II-lea o enumerare a popoarelor din rasa jafetică: „Waregii, Suedezii, Normanii, Goţii, Ruşii, Englezii, Spaniolii (Galitzani), Valachii (Volochi), Romanii (Rimlieni, romîneşte vechiu, Rîmleni) Germanii (Nemtzi), Korliazii, Veneţianii (Veneditzky), Francii (Friagovie)". [1]) El cunoaşte deci tot atît de bine pe Franci ca şi pe Romani, şi nu putea deci, să numească imperiul Francilor Carlovingiani cu termenul de Valachi, ci ar fi intrebuinţat acel de Friagovie, sau de Rimliani, căci acest imperiu purta de la 800 şi titlul de imperiu roman. Cît despre rîndul in care sunt expuse aceste popoare, de unde Rösler vrea să tragă un argument pentru aşezarea lor geografică şi inţelege sub Valachi pe Italieni, observăm că Nestor nu urmează in expunerea lui nici aşezarea geografică nici asemănarea naţională; aşa el sare de la Ruşi la Englezi, pentru a trece de la aceştia la Spanioli peste Franci, pe care nu-i aduce de cît la sfîrşit după ce au pomenit pe Valachi, Romani, Nemţi şi Veneţiani. Necunoscĕnd el aşezarea popoarelor după cum era in realitate, el arată numai numele lor care lovise urechile sale. Italienii nici nu fiinţau ca popor pe vremile lui Nestor, şi poporaţiunile de căpetenie ale Italiei in acest timp erau tocmai Veneţienii şi Romanii pe care Nestor 'i cunoaşte şi 'i numeşte cu numiri deosebite.

---

[1]) Nestor par *Léger*, Cap. I, p. 2. In acest cap. enumerarea este precedată de următorul lor: „lîngă marea Varegilor locuesc Varegii până la răsărit cătră moştenirea lui Sem, şi spre apus ei se intind până la ţara Englejilor şi a Valachilor". Această arătare face pe domnul Léger să inţeleagă sub Valachii din acest loc al lui Nestor pe *Italieni*. (Vezi Idem, p. 391). Insă atunci cum să se inţeleagă spusele lui Nestor care arată că Varegii adecă Scandinavii (Idem, p. 385) ar atinge spre apus până la ţara Englejilor şi a Valachilor? Suedia să se mărginească spre apus cu Italia !!" Se vede deci cît de confuse erau cunoştinţele geografice a le lui Nestor, şi deci ce valoare se poate pune pe şirul enumerărei sale.

Dacă este adevĕrat că Carol cel Mare cucerise Panonia asupra Avarilor in 797, oare aceste părţi nu schimbase stăpînul lor in decursul secuului care trecuse, şi ascultau ele in 898 tot de impĕrăţia Francilor? „Situaţia ţĕrilor dunărene se schimbase mult de la moartea lui Carol cel Mare şi nimicirea desăvîrşită a imperiului avar. Acuma confederaţia Slavilor Marahani sau Moravi stăpînea de pe inălţimea unde ea intemeiase scaunul puterii sale, şesurile de la nordul Dunării şi ţinea in cumpănă Francia răsăriteană. Carol cel Mare nu avuse drept urmaşi de cît nişte principi slabi care nu ştiură să ducă greutatea toiagului sĕu impĕrătesc, sau nişte copii ambiţioşi a căror impărecheri rupseră impĕrăţia in bucăţi“. [1]) Imperiul roman apoi fiinţa cătră sfîrşitul veacului al IX-lea tot atît de puţin ca şi regatul Francilor. Cel intăi incetase de a mai fi cu Carol cel Gros in 887 şi nu fusese incă reinfiinţat in legătură cu Germania prin Othon cel Mare (962). El fusese inlocuit in partea sa răsăriteană tocmai prin acest regat al Germaniei in persoana lui Arnulf din Carnitia. Unde se găseşte oare in această stare de lucruri cel mai slab motiv care să fi făcut pe Nestor a pomeni pe Francii imperiului carlovegian cu numele de Valachi?

Nestor apoi zice respicat şi in mai multe rînduri că *Valahii se aşezase in mijlocul Slavonilor*; el pare deci a fi fost bine ştiutor asupra acestei imprejurări. Nu e vorba numai cît de o stăpînire a Valachilor asupra ţerilor căzute mai apoi sub Unguri, dar de o năvălire a Valachilor *ca popor* in aceste ţĕri, de o colonisare a Valachilor aşezată aici in urma unei cuceriri. Francii insă nici odată n'au venit ca popor să se aşeze in Panonia. Carol cel Mare orînduise aici cîte-va comitate, ocîrmuite de Franci; dar coloniile pe care el le trimise aici erau „de obîrşie germană, ridicate din Bavaria sau slavone, aduse din Carnitia. Numerul lor aşezat aici de-

---

[1]) *A. Thierry*, Attila, II, p. 215.

veni insemnat şi ast-fel se dădu naştere in jurul Vienei şi a muntelui Comagene unui simbure de poporaţiune teutonică [1]).

Cum dară să esplicăm intr'un chip logic şi potrivit cu faptele istorice cunoscute tesa sprijinită de Nestor, că Valachii loviră pe Slavoni şi se aşezară in mijlocul lor, că mai tîrziu Ungurii veniră peste dînşii şi supuseră domniei lor pe Valachi şi pe Slavi?

Trebue luat aminte că nu putem cere prea multă logică şi precisiune cronicarilor veacului de mijloc, şi că tocmai năzuinţa noastră de a esplica faptele aduse de dînşii potrivit cu cunoştinţele noastre actuale, poate să le dea un inţeles pieziş şi să inducă in eroare asupra adevĕratului lor inţeles. Faptul adus de Nestor că Slavonii alungaţi de pe malurile Dunării de către Valachi, se aşazară pe acele ale Vistulei sub numele de Lechi, este una din acele gîcitori neesplicabile, care îşi are obîrşia in cunoştinţele incurcate, legendele sau tradiţiunile fără temeiu, unite cu ştirile mai mult sau mai puţin sigure a le cronicarului rusesc. Rösler care găseşte tot atît de puţin esplicarea acestei relaţiuni, admite că a putut fiinţa printre Slavoni o tradiţie care punea in legătură emigrarea Slavonilor către nord cu cucerirea Panoniei [2]).

S'ar putea lua spusele lui Nestor drept o intunecată amintire a cucerirei romane şi a efectului ce această cucerire trebui să'l aibă asupra popoarelor sarmatice care locuia in Dacia alăturea cu Dacii [3]). Valachii lui Nestor nu pot deci fi de cît Romînii Transilvaniei, căci Ungurii au cucerit chiar de

---

[1]) *Thierry*, Attila, II, p. 194.

[2]) Rom. Stud. p. 31.

[3]) Aceaşi părere este reprodusă şi de *Dlugosz* Historia polonica I, 1122: „Stephano Moldaviae Woiewodae apud Walachos mortuo, quorum maiores et aboriginarii de Italiae regno pulsi (genus et natio Volscorum esse fuisse creduntur) veteribus dominis et colonis Ruthenis, primum subdoli deinde abun-

la inceput Transilvania, și deci Valachii lui Nestor, cari nu pot fi in nici un chip Francii lui Carol cel Mare, trebue să fie numai decît poporul românesc. Nouĕ ni se pare că Schlözer are pe deplin dreptate cind zice că: „acești Valachi ai lui Nestor nu sunt alt ceva de cît acei pe care și astă-zi 'i cunoaștem sub acest nume; cu cît mĕ indeletnicesc mai mult cu cronicele rusești, cu atîta mĕ incredințez pe fie ce zi despre acest fapt și retrag deci cele ce am spus mai sus [1]. Nu sunt nici Romani, nici Bulgari, nici Franci, dar chiar Valachi coboritori din vechiul și marele popor al Tracilor, Dacilor și Geților, cari au incă și astă-zi limba lor deosebită și trăesc in numĕr de mai multe milioane, de și apasați in Moldova, Valachia și Transilvania“ [2]. De aceeași părere este și ultimul traducător și comentator al lui Nestor, d-l Louis Léger. [3])

Mărturisirea lui Anonimus că Valachii s'ar fi aflat in Transilvania la venirea Ungurilor, capătă intărire și dintr'o altă parte, incă mai neașteptată de cît cronica rusască. In poemul german Nibelungen se găsesc pomeniți Valachii printre popoarele care veniră să feliciteze pe Attila cu prilejul căsătoriei sale cu Crimhilda (cîntul 22):

„von vil maneger sprâche sah man ûf den wegen
vor Ezelen rîten vil manegen kuenen degen
kristen und heiden vil manec witiu schar
dâ si ir frowen funden, si fuoren vroelichen dar.

dante in dies multitudine per violentiam expulsis, illam occuparunt in Ruthenorumque ritus et mores quo facilior proveniret occupatio a propriis degenerantes transmigrarunt.“

[1]. Nestor, Russische Amalen in ihrer slavonischen Grundsprache von L. A. *von Schlözer*, Gött. 1805, II, p. 30, unde el crede că Valachii lui Nestor ar fi Italieni. *Rösler* (v. m. sus, p. 110) citează numai cit părerea cea d'intăiu a lui Schlözer; pe aceasta de a doua, prin care Schlözer revine asupra ei, o trece sub tăcere.

[2]) Idem, III p. 144.

[3]) Nestor par *Léger* p. 391. Numai cit Valachii din cap. I susține că ar fi Italienii dar și aceasta fără cuvînt; vezi mai sus, p. 111, nota.

von Riuzen und von Kriechen reit dâ vil manec man
Polânen und *Vlâchen* den sah man ebene gan
ir pfert und ros diu guoten da si mit kreften riten
swaz si site habeten der wart vil wenec iht vermiten

von dem lande uz Kyeven reit ouch dâ manec man
und die wilden Pescenaere, da wart des vil getân,
mit dem bogen schiezen zen vogeln die da flugen
ir pfile si vil sêre mit kraft unz an din wende zugen

. . . .
. . . .

Der *herzog Ramunc uzer Vlâchen lant*
mit siebenhundert manen, kom et fur sî gerant
sam die wilden vogele sô sah man si warn etc. etc.

Poemul Nibelungenilor a fost turnat in forma acea in care îl posedăm noi astăzi cătră sfîrşitul secolului al XII-lea, 1190 şi manuscriptele cele mai vechi ce ne au pastrat această redacţiune sunt dintre anii 1210—1225. Acest poem insă nefiind de cît intrunirea căntecelor singuratice ce se aflau de mai nainte in gura barzilor germani, este invederat că părţile din care el s'a alcătuit, trebuie să fie mult mai vechi. Astăzi nu mai suntem in stare a deosebi data precisă a incorporărei in intregul sĕu a deosebitelor sale episoade. Infăţoşarea Peceneghilor şi a Polonilor la curtea lui Attila este un anachronism invederat, adaos prin vre un căntăreţ de mai tîrziu. Oare tot astfel s'a petrecut lucrurile cu Romînii? Fost-au ei introduşi in poem in acelaş timp cu popoarele in tovărăşia cărora i impreunează poemul in forma sa actuală? sau sunt ei contimporani a arătărei lui Attila insuşi in cercul cînturilor germane, fără indoială una din părţile cele mai vechi ale epopeei. In nehotărîrea in care ne pune această intrebare, trebue să căutâm data cea de pe urmă cînd a putut intra Romînii in poemul Nibelungenilor. Este afară de indoială că chiar dacă am presupune răsăritul Europei cu totul necunoscut Germanilor, cruciatele au trebuit să-i pună in cunoştinţă mai apropiată cu etnografia Europei răsăritene,

și este de crezut că această nouă cunoștință impinse pe unul din cîntăreții mai de apoi ai poemului a imbogăți nomenclatura națiunilor care se infățoșază la curtea lui Attila. In timpul cărei cruciate insă a putut spiritul german să dobîndească aceste noue cunoștințe? Fără indoială că in timpul celei intăi (1096) sau cel mult in al celei a doua (1146), căci cea a treia, condusă de impĕratul Frideric Barbă-roșă, (1188-1190) este prea apropietă de data redacțiunii definitive a poemului.

Apropierea Valachilor și a Polonezilor indegetează o vecinătate a acestor popoare; de asemine cu țara Kievului și Peceneghii. Cît despre Ruși și Greci acestea sunt popoarele cele mai indepărtate, care nu lipsiră nici ele a veni să curtenească pe Attila. Ducele *Ramunc al țării valace* nu este alta de cît numele poporului *Romîn*, dat capului sĕu. Germanii aud tot deauna sunetele nasale, care lipsesc in limba lor, ca și când ar fi urmat de un *g* sau *c*. Așă in dicționarul conversațiunii a lui Meyer 1875 găsim pronunțarea numelor franceze sfîrșite in *an*, *on* arătate pe nemțește prin *ang*, *ong*, spre exemplu: *Florian* (sprich: Floriang); *flacon* (spr: flacong); *Melun* (spr: Melung). de asemenea și numele de *Romîn*, care este cu totul nasal, a devenit in transcrierea germană *Ramunc*. Acest nume pe care Nibelungen il dau capului națiunei Valache, nu se află de cît la nordul Dunărei; Romînii din peninsula Balcanilor se numesc tot deauna pe sine *Armîni*.

Aceste trei isvoare atît de deosebite concurgînd intr'un chip așa de deplin a dovedi ființarea Romînilor la nordul Dunării inaintea secolului al XIII, arată că lipsa absolută de pomenire a acestui popor ca locuind in Dacia până la acest secol nu se află de cît in mintea acelora ce au interes a nu'l afla aicea.

Să trecem la autorii bizantini:

Cinnamus in epitomele sale raportează faptul următor, care

s'ar fi petrecut pe timpul impăratului Manoil Comnen, in anul 1161: In una din numeroasele sale expediţii in protiva Ungurilor, pentru a putea mai uşor infrînge pe duşmanii sei, impĕratul ordonâ ca ei să fie loviţi din trei părţi de odată: „El trimise pe Alexios cu o mare armată contra Dunării, prefăcîndu se că ar voi să lovească pe Unguri iarăşi prin locurile obicinuite. Leon Bataţe cu o armată tot aşa de puternică, *care numera mai ales un numĕr insemnat de Valachi care se zic a fi colonie italică, fu trimis pentru a cădea asupra Ungurilor din o altă parte, despre Marea Neagră, pe unde ei nu fusese nici o dată loviţi.* Conform cu acest plan Alexios ajunse la Dunăre şi spăria necontenit pe Unguri, prefăcîndu-se că ar vrea să treacă fluviul, in timp ce Bataţe căzînd asupra lor din părţile de cătră Marea neagră, pustii totul in calea sa, ucigînd un mare număr de oameni, şi luînd tot pe atîţa in robie şi se intoarse inapoi incarcat cu prăzi. Impĕratul vroind insă să dea Ungurilor şi o a treia lovitură, trimise incă o armată care inaintâ mai cătră nord in direcţiunea Tauro-Sciţiei sub conducerea lui Lamparda şi N. Petralifa". [1]) Rösler care citează numai partea subliniată [2]) pentru a-i putea da, astfel dislipită, inţelesul ce 'i convine, susţine că Valachii lui Cinnamus erau din peninsula Balcanului, cărora singur impăratul putea să le ordone să ia parte la luptă, căci el n'ar fi avut nici un drept a face a-

---

[1]) *Cinnamus*, Epitome, Bonn. p. 260: Ἀλέξιον μὲν στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἔπεμπε δόκησιν ἐμποιήσοντα Οὔννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθον καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται χορίων· Λέοντα δὲ τινὰ Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε συχνὸν καὶ δὴ και Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἵ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικὴν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις etc.

[2]) Rom. stud. p. 85.

ceasta pentru Valachii de această parte a Dunării, dacă ei s'ar fi aflat aici. O analisă acestui loc in intregul sĕu, ne va descoperi cu totul alt ceva. Ungaria trebuia să fie lovită din trei părţi de o dată: prin locurile obicinuite, din partea Mărei negre şi prin Tauro-Sciţia. Locurile obicinuite sunt prin sud, trecînd Dunărea şi Sava, pe unde in nenumărate rînduri vedem pe Bizantini resboindu-se cu Ungurii [1]). Tauro-Sciţia nu este alt-ceva de cît Galiţia. [2]) Partea dinspre Marea Neagră trebuia deci să se afle intre aceste două puncte extreme, şi fiind că după cum arată Cinnamus lovirea trebuia să vină din spre Marea neagră, este invederat că el avea in vedere Moldova şi trecĕtorile Carpaţilor din aceste părţi (bună oară pasul Oituzului), pe unde Ungurii nu fusese nici odată loviţi. Insă tocmai in această armată se afla mulţimea cea mare de Valachi. Ei se alipiră deci de la sine pe lîngă armata lui Bataţe, pentru a combate pe Unguri care silise pe mare parte din acest popor, prin cucerirea Transilvaniei, a se cobori pe laturile exterioare ale Carpaţilor, lucru pe care vedem că 'l fac şi mai tîrziu.

Cum se poate atunci trage din acest loc inţelesul pe care Rösler vrea să'l scoată din el, că Valachii de care e vorba ar fi fost acei ce locuiau la *Bizia, Anchialos prin jurul Constantinopolei in prajma Mării negre?!* Pentru ca corpul lui Bataţe să vină din acele regiuni, ar fi trebuit să treacă şi el Dunărea, şi Cinnamus zice respicat tocmai din potrivă cînd arată că acel ce lovea pe Unguri la Dunărea era Alexios, şi că deci cele-lalte două expediţii erau la nordul fluviului. Al treilea corp de armată a lui Lamparda, fiind tocmai in Galiţia, unde se putea găsi alt loc pentru a ataca pe Unguri, şi anume din spre părţile Mării negre, de cît in Moldova? [3])

---

1) *Cinnamus* p. 12, 119, 131, 217, 222, 239 etc.

2) Ibidem p. 115: „κατὰ Γαλίτζης χώρας Ταυρισκηθηκῆς.

3) D. *Hasdeu*, Istoria critică a Romînilor, Bucureşti, 1874 I, p. 15

Mai sus (p. 72) am găsit pe Rösler trecînd sub tăcere un loc insemnat pentru descoperirea adevĕrului in intrebarea cu care ne indeletnicim. Aici il vedem ciuntind un altul pentru a scoate din el un ințeles cu totul deosebit de acela pe care 'l are intr'adevĕr. Dacă era convins de dreptatea tesei sale, erau oare de lipsă atare mijloace pentru a o intemeia?

Un alt autor bizantin, contimporan lui Cinnamus, acelaşi Nicetas Choniates pe care l'am intrebuințat mai sus pentru a limpezi intrebarea statului valacho-bulgar, ne-a păstrat o aratare incă mai precisă asupra aflării Romînilor la nordul Dunării, tocmai pentru epoca in care ea este tăgăduită. Sevastocratul Andronic Comnen, fiind inchis pentru că uneltise o rĕscoală in contra nepotului seu impĕratului Manoil Comnen ajunse a scăpa din inchisoare (1167) şi voi se fugă in Galiția; „el intrase acum in hotarele acestei țări şi se credea ajuns in un loc de scapare, cînd fu apucat de către nişte Valachi, care prinsese limbă despre fuga lui, şi 'l inapoiră la impăratul" [1]). O *interpretare* este aici cu neputință; nici măcar nu se poate ințelege sub numele de Γαλίτζα oraşul Galați, căci Nicetas vorbeşte de *hotarele* acestui loc: „τών τῆς Γαλίτζης ὁρίων λαβόμενος", şi autorii bizantini pun Γαλίτζα intre părțile Rusiei mici, μικρὰ Ρωσία. Nefiind insă cu putință de a se desface de

---

crede că aceşti Valachi fură Oltenii, care in legătură cu Bizantinii cuceriră Făgăraşul. Mai intăi nu este adevĕrat că din această parte Ungurii să nu fi fost nici odată loviți; apoi Marea Neagră este prea indepărtată de trecătoarea Turnului Roş pentru ca să fi putut sluji lui Cinnamus de indrepttare a puntului de unde venea Leon Batațe.

1) *Nicetas Choniates*, Bonn. p. 171: „ἀλλ' ὅτε του δειμαίνειν ἀπεῖχεν 'Ανδρόνικος ὡς ἤδη τὰς χεῖρας τῶν διωκόντων λαθὼν καί τῶν τῆς Γαλίτζης ὁρίων λαβόμενος, πρὸς ἣν ὡς εἰς σῶζον κρησφύγετον ὥρμητο, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει ταῖς ἄρκυσι· συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τήν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑφηγήσατο, ἐς τοὐπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο".

Nicetas in chipul indemănatic precum se urmează cu Anonimus, d-l *Hunfalvy* nu găseşte in acest loc alt-ceva de cît „o dovadă că imigrarea Valachilor de această parte a Dunărei, la Cumani, incepuse incă inaintea epocei lui Petru şi Asan“ [1]. Aiurea el susţine tot cu atîta convingere: „că ar fi afară din indoială că aceşti Valachi nu sunt locuitori vechi din Galiţia, coborîtori ai coloniilor romane“ [2]. Nu cumva ar fi oare şi aceştia Franci de ai lui Carol cel Mare rătăciţi până aicea?

Nicetas spune că Andronic fu prins indată după ce trecu hotarele Galiţiei. Dacă am putea determina până unde se intindeau aceste hotare, din partea Moldovei, am găsi cu aproximaţie locurile pe unde hălăduiau Valachii. Un document din 1134 ne dă mijlocul a o face. In acest document se vede un principe al Bĕrladului Ivancu Rotislavovici „atîrnător de tronul Galiţiei“, care orîndueşte negoţul principatului sĕu şi dă numele a trei oraşe ce s'ar afla in el: Tecuciu, Bĕrlad şi Galaţi. [3]) Acest principat al Bărladului fiind vasal al celui de Galiţia, trebuia să'i fie vecin şi se intindea după toate probabilităţile până din sus de Tecuci. Hotarele Galiţiei in Moldova erau deci in aceaşi regiune. Nu este vorba deci precum crede d-l *Tomaschek* de Romînii care ar locui lîngă Nistru in Galiţia, ci de Romînii din Moldova aşezaţi aproape in aceleaşi locuri pe unde găsim că au trecut armata lui Batatzes in Transilvania, insoţită fiind ea de o mulţime mare de Romîni. Aceste două notiţe se sprijin deci una pe alta.

---

[1]) Ethnographie Ungarns p. 348. *Rösler* nu cunoştea acest loc, sau cea ce este mai de crezut l'a trecut sub tăcere. Vezi mai sus p. 17, nota 2.

[2]) Die Rumänen und ihre Ansprüche, p. 80.

[3]) Acest preţios document este proprietatea D-lui Antioch Cantemir Rolsky din Podolia rusească. El a fost publicat pentru intăia oară de d. *Hasdeu* in foia Instrucţiunea publică, 1860, No. 1. Compară *Rösler*, Rom. stud. p. 323 nota 3 şi *Pič*, Ueber die Abstammung der Rumänen, p. 107, nota 15.

Cît despre Kekavmenos, pe care l'am analisat mai sus, el nu conține nişte date in destul de lămurite pentru a fi intrebuințat cu folos.

VI

DOCUMENTELE.

Cum se face insă de Romînii nu sunt pomeniți cel puțin in documentele care se rapoartă la Transilvania inainte de veacul al XIII-lea? La această intrebare pusă de protivnicii stăruinții Romînilor in Dacia, vom respunde printr'o alta. Se află oare multe documente asupra Transilvaniei inaintea acestui veac? Cel mai vechiu este din 1165 şi chiar al 5-lea din şirul lor conține o dovadă invederată despre aflarea poporului nostru in Transilvania.

Acest document este din anul 1197 şi porneşte de la regele Emerich, care dărueşte o stăpînire bisericii sf. Martin de Orod; documentul arată intre altele şi hotarele acelei posesiuni in modul următor: „are deci de margine in partea meridională *Fequetfee*; de aici merge pe drumul cel mare la *Hegesholmu*" [1]. Acest cuvènt de pe urmă conține dovada de care e vorba. El este alcătuit din două părți: cea d'intăiu ungurească: Heges, de la *Hegy*, munte, deal; a doua romînă, *holmu*=deal, formă dublă aspirată din *culme*, de la latinescul *culmen*, deal [2].

---

[1]) *Teutsch und Firnhaber* Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens, Wien 1857, p. 6: „in meridionali parte habent metam super *Feqeutee*, deinde protenditur per magnam viam ad *Hegesholmu*".

[2]) Sunt mai multe localități cu acest nume in România: *Holmu* sat in jud. Romanului, com. Vovrieştii; *Holmu* sat in jud. Iaşi, com. Hoiseştii; *Holmu* in jud. Vaslui, com. Drăguşeşti, (vezi *Frunzescu* dicționar topografic al României, Bucureşti 1872). In Transilvania aflăm satele: *Crihalma*, *Cohalmu*. Romînii din Transilvania au cuvèntul *hîlmu*, rădicătură, movilă. Compară *lat.* culmen. *ital.*